

Nyomozás egy régi olvasókör után

Még nem voltak honismereti szakkörök, amikor mint községi könyvtáros megírtam községünk történetét a felszabadulásig. Amikor aztán 1967-ben meg kellett szervezni a honismereti szakkört, nem térhettem ki a folytatás elől. Munkatársaim segítségével megírtam Aba község történetét 1945-től máig. Csak egyben hibáztam és éppen mint könyvtáros: abban, hogy — bár tudtam létezéséről — nem írtam meg az olvasókör történetét, habár annak tagjait ifjú koromban személyesen ismertem.

Ezt a mulasztást feltétlenül pótolni kellett, hogy a már készen levő helytörténeti krónika csorbát ne szenvedjen! Megindultam helytörténeti nyomozásra. A hirtelen berobbant téli időszak kedvezett a kutatásnak, a még élő öregeket otthon találtam. Gombolyították visszafelé a már gyérülő emlékezetük szárait. Jegyezgettem visszaemlékezéseiket. Kik lehettek ezek közül az alapítótágok?

Ezek az öregek nem is sejtették, hogy közülük már rég nem él egy alapítótág sem, sőt meg sem születtek, mikor Abán (akkor még Sárabának nevezték) már olvasókör működött. Legalább húsz személyt kérdezgettem ki. Abban megegyeztek, hogy az olvasókör könyvtári helyisége a volt Sallai vendéglőben vert tanyát. Természetes, hogy vendéglő volt a bölcsőt adó hely: az akkori hatóságok nem tartották nagyon közügynek a kulturális megmozdulást. Egybehangzóan állítják, hogy ittas soha egy tag sem lehetett. Az ilyet (a felvétel csak tagok ajánlatára történhetett) azonnal kizárták a tagok sorából. Itt is szinte céhtörvények érvényesültek.

Abban nem tudtam dűlőre jutni a legöregebb olvasóköri taggal sem, hogy mikor alakult hát az olvasókör! Jól hátrafelé kellett nézmem. A legbecsültebb olvasóköri elnök a megyeszerte híres kádármester, Kelemen Lajos volt 1945-ig, de ő is csak 1917-től! Veje, az 1919-es veterán Kovács Dezső bácsi azt állította, hogy apósa előtt — úgy hallotta — évtizedekig több iparos elnöke is volt a körnek. Persze, ezt a nyomot is fel kellett vennem. A meghívókat kihordó köri szolgakövér Kövér János volt utóljára, elődje Kohn Jakab, évi egy forint fizetéssel.

Az világossá vált, hogy a századforduló óta az olvasókör vezetése és a tagok túlnyomó többsége az iparosok köréből került ki. A hazafias ünnepek rendezése náluk ősinek mondható hagyománnyá vált. Ezek közül mindig szerfölött nívós volt a március 15-i forradalom egész naposnak mondható megünneplése. A körnek két zászlója volt: egy nemzetiszínű és

egy fekete. Ez utóbbit az 1848—49-es öreg honvédek temetésén vitték a koporsó előtt, majd később a köri tagoknak kijáró tisztelgés jelképévé vált ezeknek a temetésén.

A márc. 15-i ünnepség azzal kezdődött, hogy a nemzetiszínű zászló alatt felekezetkülönbség nélkül bevonultak a köri tagok a rk. egyház hazafias miséjére. Mikor ennek vége lett, akkor kezdődött a ref. templomban az istentisztelet. Oda is követték a zászlót mindnyájan. (Az okos, higgadt iparosok minden felekezeti villongást csirájában elfojtottak!) Ezután következett a nap fénypontja, az 1914—18-as hősök szobránál lezajló közös ünnepség, ahol az olvasókör meghívottjaként a község legjobb akkori szónoka, szavalói, valamint a két felekezet dalárdája adta a műsort. Este a Sallai, majd 1931-től az Oroszi vendéglőben mindnyájan hazafias vacsorán vettek részt. A vacsora megkezdését rövid szónoklat előzte meg. Híres volt szónoklatáról Kulifay László, a direktóriumnak egykori tagja. Vacsora után Kossuth-dalokat énekeltek az öregek, a fiatalok talpa alá cigány húzta a nótákat.

A köri tagok évi tagdíjat fizettek könyvek beszerzésére. Ez eleinte egy forint, majd évi 10 pengő lett. Két könyvszekrényük kb. 800 kötetet tartalmazott, tehát már könyvtár volt! Oroszi Józsefné ma is emlékszik, hogy megvették az első kiadású Jókai-sorozatot, megvolt Tompa Mihály első kiadású verseskötete, az induló népi írók — különösen Veres Péter — minden műve és Ady összes versei. Tehát a forradalmi szellem 1848—49-es tüzeit nem hagyták kialudni — még a náciizmus korszakában sem.

Csak nem akadtam nyomára az olvasókör alakulási évének, hiszen Abát őt izben foglalták el hol a fasiszták, hol a szovjetek; a könyvek, iratok megsemmisültek. Érdeklődtem a Fejér megyei Levéltárnál. Jött is a válasz: „Az Abai Polgári Olvasókör 1896. január havában alakult. A belügyminiszter a működését 1896. aug. 14-én engedélyezte.”

Felkerestem a hírrel Lukács István ny. jegyző barátomat. Szinte felcsattant:

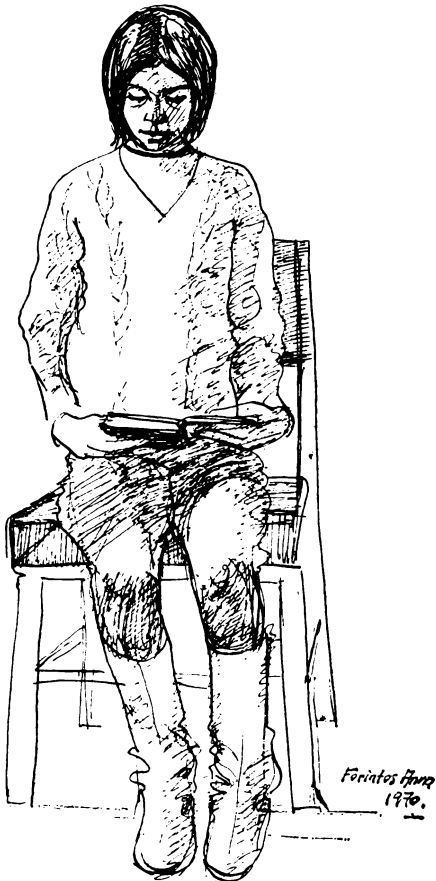
— Nem lehet! Tizenöt évig voltam az olvasókör jegyzője; határozottan állítom, hogy a könyvek pecsétjén 1868 volt az alakulás éve!

Megörültem az újabb fejleménynek. De ezt a 102 éves alakulást bizonyítani is kéne. Legalább egy régi könyv kellene! Belekapcsoltam az általános iskolát a nyomozásba; hetekig eredménytelenül. Elkap egyszer az utcán az iskola gond-

noka, Bor József, a Hazafias Népfrent elnöke:

— Na bátyám, itt a dokumentum! — s kezembe nyom egy csikos vászonba kötött könyvet. Mohón kapok utána A cím nem is érdekelt, de a pecsétje annál inkább. Elképedve olvasom az ovális bélyegző nyomát: „Az Abai Olvasókör pecsétje. Alakult 1868.” A könyv írója Szentesi Rudolf, címe: Budapesti Rejtelmek. Kiadták a Deutsch Testvérek 1874-ben Pesten. — A könyv Sz-7-re van katalo-gizálva; tehát akkor már nem is kevés könyve lehetett ennek a régi könyvtár-nak.

Igy hát nem 1896-ban alakult, hanem valóban 1868-ban! De a levéltár mégsem tévedett, mint alább kiderül. Felmerült az izgató kérdés: hogyan lehetett ilyen kis községben már a kiegyezést követő évben olvasókör. Mi volt a szerepe, célja? — A magyarázatot a történelem adja meg. Csak jó pár hónapja akadtam olyan írásos forrásra, amely dokumentumként

Forintos Anna rajza

kínálkozik. Előkerült az akkor alig húsz-éves Szánthó Gábor abai ref. segédlel-kész (helyi születésű volt!) önéletrajzá-nak az a kézirat, amelyből kiderül, hogy ez az ifjú volt 1848—49-ben a környék legtüzesebb forradalmára. Emiatt elfog-ta Abán a császári önkény, s hosszú hó-napokon át utazott, raboskodott Batt-hyány Lajossal ennek a kivégzéséig. Szánthót az abai aulikus Fiáth báró men-tette meg a felakasztástól s hozatta ki a Neugebäudeből. Azonnal el is helyez-ték Abáról. De itt maradt helyette Gál Lajos, aki — ma is meglevő sírköve szer-int — 44 csatában vett részt a szabad-ságharc alatt; itt élte végig az önkény-uralmat. Ezek s a mellettük már ismer-retlen nevű szabadságharcosok táplálták a legsötétebb önkényuralom idején az abaiakban a szabadság nemes eszméjét, s az önkényuralom utáni legelső évben megalakították az Abai Olvasókört. Jól tudták, miért. Ugyanazért, mint később Szántó Kovácsék Hódmezővásárhelyen! Akkor még könyvek is alig voltak. A fő cél tehát a hazaszeretetre nevelés, a min-den önkény elleni tiltakozás volt. S ezt az örökséget az Abai Olvasókör mind-végig megtartotta. Mindegyik 1919-es ve-terán tagja volt, az 1930-as évek végétől pedig beszerezgették az akkor baloldali-nak számító népi írók nehezen elérhető műveit.

Az 1868-ban alakult olvasókör vezetése 1896-ig az értelmiség kezében volt. Szá-mukra azonban — főleg egyéni érvénye-sülésük miatt (hiszen Aba járási székhely is volt!) — kezdett meleg lenni az a forradalmi szellem, amelyet az olvasó-kör szervezői 1849 óta tápláltak. Ezt látva és megérezve vették át az olvasókör ve-zetését és anyagi terheit az abai iparo-sok, ezért változtattak nevén, így lett 1896-ban polgári olvasókör. Egymás közt szűkebben csak iparoskörnek nevezték. Bizonyos, hogy kevés község dicsekedhet ilyen múltú körrel.

Már csak a történeti hűség miatt is meg kell említeni, hogy az Abai Polgári Olvasókör könyvtára mellett — vagy ennek ellensúlyozására! — a századforduló éveiben felsőbb szervek kezdeményezésére alakult meg a kevés példányú könyvek-vel rendelkező községi könyvtár. Ennek könyvtárosa Arany János községi írnok volt. E könyvtár egyik megtalált könyve az 1903-ból való községi bélyegzőt viseli.

Ez az úgynevezett községi könyvtár minden tekintetben eltörpült a régi, nemes hagyományával, kulturális megmozdulá-saival nevéssé vált polgári olvasókör és könyvtár mellett. Az 1940-es évek elején a két felekezet ifjúságának külön-külön könyvtára volt. Tehát ez időben Abán négy könyvtár működött. Az Abai Polgári Olvasókör 1946-ban próbálkozott újra alakulni, de nem engedélyezhették,

mert a megyei könyvtár már készítette alapját a mai — pusztai könyvtárakkal együtt — 7000 kötetes Abai Községi Könyvtárnak.

Hisszük, hogy az újonnan építendő kul-

túrházban letelepülő községi könyvtár ol-
vasói nem felejtik el, hogy elődeik mi-
lyen nemes művelődési hagyományokat
biztak reájuk.

T a n k a J á n o s

MŰHELYKÉRDÉSEK

Az eszményi index

Szokatlan dolog egy folyóirat évi tartalommutatójáról ismertetést írni. Am a kivételt megokolja a szóban forgó mutató rendkívülisége és főként: *módszertani tanulsága*. Hiszen a *Tudományos és Műszaki Tájékoztató* egyébként is könyvtárosok szaklapja, a műszaki könyvtárosoké, így érthető, hogy az évi mutató megoldásában kialakított módszere túlmutat önmagán: nem egyszerűen a folyóirat gazdag anyagának minél belterjesebb kiaknázását szolgálja, hanem *egyszersmind példa is mindenfajta mutató elkészítéséhez*. Nemcsak folyóiratokéhoz, hanem valamennyi kiadványfajta indexéhez. Szakkönyvek, monográfiák, de *elsősorban és legfőképpen a bibliográfiák indexei számára minta*. A hazai könyvkiadásnak nagy mulasztása, hogy a legtöbb könyvből hiányzik a mutató, még a legtermészetesebben megkívánt névmutató is; olykor még mindig vannak könyvtári kiadványok, sőt bibliográfiák is megfelelő mutató nélkül. Holott, mint többször leírtam már, az index a bibliográfia lelke, a mutató lehel életet az adatok holt tömegébe.

A mutatónak azonban jónak, célszerűnek, könnyen használhatónak, sokoldalúnak kell lennie. A *Terebessy Ákos* összeállította index, a *Mutató a Tudományos és Műszaki Tájékoztató 1969. [évi] 16. évfolyamához* (Budapest, 1970) ilyen.

Az Országos Műszaki Könyvtár és Dokumentációs Központ a kiadásában megjelenő folyóirat mutatóját — az 1968. évi mutató készítésében szerzett tapasztalatok alapján továbbfejlesztve a módszert — gépi adatfeldolgozással készítette. Ügynevezett KWIC-index: *Keyword in Context*, magyarul *szövegkörnyezetbe helyezett mutató*. *Permutált* index, vagyis a benne rejlő kulcsszavak (kereső, releváns szavak) minden lehetséges sorrendjét nyújtja. Világszerte mindjobban elterjedő eljárás ez, nálunk éppen a *Tudományos és Műszaki Tájékoztató*ból tudhatunk meg róla a legtöbbet. Az OMKDK adta ki 1966-ban az első ilyen típusú indexet, a *Hungarian Technical Abstracts* c. referáló lapjának 1965. évi mutatóját. Sikere bátorította, hogy magyar nyelvű kiadványán is alkalmazza a bevált s tökéletesedő módszert.

Lényege: *minden szakirodalmi közlemény címét a betűrend annyi helyén közli, ahány — a kereső számára tájékoztatósi értéket rejtő — eligazító szó található a közlemény címében, vagy — ha a cím nem fejezi ki a visszakereséshez szükséges mélységgel a tartalmat —, a helyette, mellette megadott kiegészítő mondatban*. Mindjárt hadd jegyezzem meg: ez a kiegészítés már eltérés a KWIC-indexek általános gyakorlatától, *többlet*, mert a mechanikus gépi eljárást az emberi agy, a szakértelem hozzáadásával pótolja. Ezzel, mint a hagyományos *annotációval*, jobban kibányászta a közlemények mondanivalóját, egyszersmind elkerüli a szinonimák és homonimák, a különféle szerzők egyéni szóhasználatából eredő következtelenségek tükröződését a mutatóban, *egységesíti* a tárgyszavakat.

Első pillantásra kissé furcsa a *Mutató* szövegeképe. A *vezérszó* (a név itt rossz, hiszen nincs is ilyen: minden érdemi — releváns — szó egyenlő, „vezér” nincs köztük!), tehát a betűrendbe sorolás alapjául szolgáló szó nem a lapszálon található, hanem a középső, ún. *keresőoszlopban*, a középtájtól kissé balra. A címeket úgy kell olvasni, hogy a keresőoszloptól először balra kell keresni a mondat elejét. Ha nincs ott, akkor jobbra kell tovább olvasni a sor végéig, majd a sor bal szélétől kell folytatni. Az egy sornál, *108 betűhelynél* hosszabb címek egy része mechanikusan lemarad, de a cím más változatának betűrendi helyén megtalálható.

Egy példát:

Computerrel összeállított lelőhely-jegyzék orvosi és műszaki tudományos folyóiratokról Liverpoolban.

Ezt a tételt a kövéren, vastag betűkkel szedett kulcsszavainak betűrendi helyein, összesen tehát *nyolc helyen* találjuk. Nem tudom bemutatni itt a nyolc változat teljes szövegét, mert sem a kéziratpapíron, sem folyóiratunk tükörszélességében nem fér el a *Mutató* kicsinyített betűkkel és fekvő formában írott eredeti szövege. Csak a kezdőszavak fősorakoztatásával érzékeltetem a módszert:

*Computerrel összeállított ...
folyóiratokról Liverpoolban.**